

גילוי דעת 58 (*) (**)

העסק החי

תוכן עניינים

סעיפים

5 - 1	א. מבוא
10 - 6	ב. השיקולים בקשר למוסכמת העסק החי
13 - 11	ג. השיטה לאיסוף ראיות ביקורת במהלך הביקורת
20 - 14	ד. ההשלכות על דין וחשבון מבקר החשבונות ⁽¹⁾
21	ה. השלכות על דוח סקירה של מבקר החשבונות על דוחות כספיים לתקופות ביניים
22	ו. תחילה

נספחים (אינם מהווים חלק מגילוי הדעת)

⁽¹⁾ אושר בהתאם להחלטות הוועדה לתקני ביקורת ונוהלי ביקורת והמועצה המקצועית המייעצת מהימים 6 במרס 1994 ו-9 במרס 1994 ואושר לפירסום על ידי הוועד המרכזי בישיבתו מיום 4 באפריל 1994.

⁽²⁾ ג"ד זה חל גם על מבוקרים הכפופים לפיקוח של המפקח על הבנקים או של המפקח על הביטוח, אולם - בטרם ינהג המבקר בהתאם לסיפא של סעיף 17 לג"ד זה - מן הראוי שיוודיע על כך לאותו מפקח (תוך קבלת הסכמת הנהלת המבוקר לכך, אם דרושה למבקר הסכמה כזו על פי דין).

⁽³⁾ בג"ד 71 מכונה דוח זה: "דוח רואה חשבון מבקר".

א. מ ב א

1. העקרון שהדוח הכספי מבטא את מצב המפעל ופעולותיו כ"עסק חי" (GOING CONCERN) הינו אחד מהעקרונות החשבונאיים המקובלים. דבר זה קיבל את ביטויו בהנחייה 11(ב) מההנחיות לנוהלי ביקורת שפורסמו על ידי הלשכה.
 2. גילוי דעת זה בא להנחות את מבקר החשבונות (להלן המבקר) בדבר חובותיו בעת ביקורת דוחות כספיים, לגבי נאותות הנחת העסק החי כבסיס להכנת הדוחות הכספיים.
 3. בעת תכנון הביקורת, יישום נוהלי ביקורת והערכת ממצאי הביקורת, על המבקר לשקול את נאותות מוסכמת העסק החי המונחת ביסוד הכנת הדוחות הכספיים.
 4. דין וחשבון מבקר החשבונות (להלן דוח המבקר) מסייע לביסוס אמינות הדוחות הכספיים. יחד עם זאת, אין דוח המבקר מהווה ערובה להמשך קיומו של העסק המבוקר בעתיד הנראה לעין.
- בגילוי דעת זה הניב "עתיד הנראה לעין", משמעו - תקופה שלא תעלה על שנה מיום המאזן אלא אם היו נסיבות המורות אחרת.
5. ניתן להניח כי העסק המבוקר ימשיך להתקיים בעתיד הנראה לעין אם אין מידע משמעותי הסותר הנחה זו. בהתאם לכך, נרשמים הנכסים וההתחייבויות בהנחה שהעסק המבוקר יוכל לממש את נכסיו ולפרוע את התחייבויותיו במהלך הרגיל של העסקים. אם הנחה זו אינה מוצדקת, ייתכן והעסק המבוקר לא יוכל לממש את נכסיו בסכומים בהם הם רשומים ויתכנו שינויים במועדי הפרעון של ההתחייבויות ובסכומיהן. כתוצאה מכך יתכן כי בדוחות הכספיים יידרשו התאמות של סכומי הנכסים וההתחייבויות וסיווגם.

ב. השיקולים בקשר למוסכמת העסק החי

6. על המבקר לשקול את הסיכון שמוסכמת העסק החי ייתכן ואינה תואמת עוד את העסק המבוקר.

7. במהלך הביקורת עשויים להגיע לידיעת המבקר סימני אזהרה בקשר להמשך קיומו של העסק המבוקר כעסק חי. סימני אזהרה כאלו יכולים להתקבל מהדוחות הכספיים עצמם וכן ממקורות אחרים. על המבקר לשקול בזהירות ראויה את חשיבותם של סימנים אלה ולבחון אם הם מצביעים לכאורה על ספק ניכר (Substantial Doubt) בדבר המשך קיומו של העסק ועל הצורך בבדיקות נוספות. להלן רשימת דוגמאות של סימני אזהרה, אולם רשימה זו אינה כוללת את כל הסימנים האפשריים וכמו כן קיום של סימן אחד או יותר אינו מצביע בהכרח על קיום בעייה בהנחת היסוד של העסק החי.

8.1 דוגמאות לסימני אזהרה שניתן לשאוב מתוך הדוחות הכספיים:

- 8.1.1 גרעון בהון העצמי, דהיינו - סך כל ההתחייבויות עולה על סך כל הרכוש.
- 8.1.2 גרעון בהון החוזר, דהיינו - סך כל ההתחייבויות השוטפות עולה על סך כל הרכוש השוטף.
- 8.1.3 פיגורים בפרעון התחייבויות שמועדן הגיע, או שמועד הפרעון של התחייבויות שיש להן מועד פרעון קבוע קרב, מבלי שיש תחזית ריאלית לפרעון או לחידושן.
- 8.1.4 מימוש נכסים קבועים - תפעוליים לצורך פרעון התחייבויות.
- 8.1.5 הסתמכות נמשכת על אשראי לטווח קצר למימון רכוש קבוע.
- 8.1.6 תביעות משפטיות תלויות נגד החברה שאם יאושרו על ידי בית המשפט לא יוכל העסק להמשיך בקיומו.
- 8.1.7 הפסדי הפעלה כבדים.
- 8.1.8 תזרים מזומנים שלילי מפעולות.
- 8.1.9 יחסים פיננסיים עיקריים המצביעים על קשיים כספיים.

8.2 דוגמאות לסימני אזהרה שניתן לשאוב ממקורות אחרים:

- 8.2.1 שינוי לרעה בתנאי אספקת סחורות.
- 8.2.2 שינוי לרעה בתנאי אשראי ספקים.

- 8.2.3 אבדן שוק ראשי, אבדן סוכנות או אבדן ספק ראשי.
- 8.2.4 מחסור בחומר גלם.
- 8.2.5 אבדן אנשי מפתח בדרג המינהלי או התפעולי.
- 8.2.6 קשיים ביחסי עבודה.
- 8.2.7 אי עמידה בדרישות חוקיות (סטטוטוריות).
- 8.2.8 אי יכולת לגייס הון או לגייס מימון אחר לשם הרחבת המפעל או פיתוח מוצר חדש.
- 8.2.9 התקשרויות ללא הצדקה כלכלית נראית לעין.
- 8.2.10 תלות בהצלחת פרויקטים מסויימים כשההצלחה מוטלת בספק.
- 8.2.11 חקיקה ומדיניות ממשלתית הפוגעות בכושר פעולתו של העסק.
- 8.2.12 כוונת הבעלים לא להמשיך בעסקים (כגון בעת חילופי בעלות).
- 8.2.13 ליקויים בתיפקוד ההנהלה (לדוגמה - חילוקי דעות בדירקטוריון המונעים תיפעול תקין של העסק).

9. המבקר ישקול בזהירות ראויה את השפעתם של סימני האזהרה תוך התייחסות למכלול הפעולות של העסק. על המבקר להביא בחשבון בשיקוליו גם סימנים המצביעים על סיכויי של העסק להמשיך כעסק חי (להלן גורמים מקלים) וכן עליו לשקול את תוכניות ההנהלה לטיפול במצב.

דוגמאות לגורמים מקלים:

- 9.1 תחזית סבירה של תזרים מזומנים חיובי מפעולות בעתיד הנראה לעין.
- 9.2 תחזית סבירה לרווחים בעתיד הנראה לעין.
- 9.3 כוונות ותוכניות מגובשות להסדר חובות.
- 9.4 מקורות לאשראי נוח חדש.
- 9.5 ערבויות אישיות של הבעלים.
- 9.6 אפשרויות לגיוס הון.
- 9.7 תחזית להתייעלות ולחסכון בהוצאות עקיפות ובהוצאות מינהליות.
- 9.8 תכניות לצימצום בכוח אדם.
- 9.9 אפשרות לקבל עובדים חדשים מעולים בתפקידי מפתח בדרג המינהל או התיפעולי.

10. ברור שגורמים מקלים חייבים להישקל בזהירות ראויה, לדוגמה:
- האם לא יפגעו תוכניות לצמצום בכוח אדם בכושר ההישרדות של העסק המבוקר ?
 - כשמתמנת אפשרות להסדר חובות, כמה כספים יוכל העסק להפריש, מבלי לפגוע במהלך העסקים הרגיל, על מנת לפרוע את התחייבויותיו במועדן ?

ג. השיטה לאיסוף ראיות ביקורת במהלך הביקורת

11. כשמתעוררת שאלה בקשר לנאותות מוסכמת העסק החי כבסיס לעריכת הדוחות הכספיים על המבקר לאסוף ראיות ביקורת מספיקות בניסיון להניח את דעתו בקשר ליכולת העסק המבוקר להמשיך בפעילות בעתיד הנראה לעין.
12. תקן מס' 10 מתקני הביקורת והדיווח של לשכת רואי חשבון בישראל מחייב את המבקר לבצע את הביקורת בצורה אשר תהווה בסיס מהימן לחוות דעתו. לשם כך עליו לקבל ראיות מספיקות באמצעות נוהלי ביקורת מקובלים.
- בהתעורר ספק משמעותי בדבר יכולתו של העסק המבוקר להמשיך כעסק חי, מקבלים כמה מהנהלים חשיבות רבה יותר ולעיתים יש צורך ליישם נהלים נוספים או לעדכן מידע שנתקבל קודם לכן.
13. בבואו לאסוף ראיות בדבר המשך קיומו של העסק כעסק חי, עשוי המבקר למצוא סיוע באחד או יותר מנוהלי הביקורת הבאים:
- 13.1 עיון בתחזיות של תזרים מזומנים, בתחזיות של רווח ובתחזיות אחרות.
 - 13.2 סקירת אירועים לאחר תאריך הדוחות הכספיים, העשויים להשפיע על יכולת העסק להמשיך כעסק חי.
 - 13.3 קריאת נתונים כספיים לתקופות ביניים שלאחר תאריך הדוחות הכספיים שהם נשוא הביקורת.
 - 13.4 עיון בדוחות סטטיסטיים ובנתונים אחרים שהופקו הן למטרות פנימיות וכן למטרות חיצוניות.
 - 13.5 קריאת חוזי הלוואות שנתקבלו ותנאי אגרות חוב שהונפקו, על מנת לברר אם העסק עמד בתנאיהן.
 - 13.6 קריאת פרוטוקולים על מנת לגלות קשיי מימון או סימני אזהרה אחרים.

- 13.7 קבלת מידע בנושאים משפטיים מעורך דין החברה.
- 13.8 בדיקת הסדרי מימון שנעשו עם אחרים, האפשרויות למימוש הסדרים אלה והערכת יכולת הצד האחר למילוי התחייבויותיו.
- 13.9 קריאת הסכמים על מנת לבדוק את מצב העסק בקשר למילוי תנאי ההסכמים, כגון ביצוע הזמנות של לקוחות.
- 13.10 סקר תכניות פיתוח חדשות של ההנהלה.
- 13.11 ברורים עם ההנהלה לגבי משמעותם של סימני האזהרה והשפעתם על העסק וכן תוכניות ההנהלה לשיפור המצב העסקי.

ד. ההשלכות על דין וחשבון מבקר החשבונות

14. לאחר שהמבקר יישם את הנהלים הנוספים הדרושים לדעתו, קיבל את כל המידע שביקש ובחן את השפעת תכניות ההנהלה וגורמים מקלים אחרים, יחליט אם הספקות המשמעותיים שהתעוררו בדבר המשך קיומו של העסק המבוקר כעסק חי באו על פתרונם באופן משביע רצון, ובהתאם לכך ינהג כאמור להלן.
15. הגיע המבקר למסקנה כי ההנחה של העסק החי ששימשה בסיס להכנת הדוחות הכספיים היא נאותה בנסיבות המקרה, יתן עליהם חוות דעת בלתי מסוייגת בנוסח האחיד.
16. הגיע המבקר למסקנה כי ההנחה של העסק החי היא נאותה בגלל קיומם של גורמים מקלים, במיוחד תכניות ההנהלה לפעולות בעתיד, ישקול אם יש לתת גילוי בדוחות הכספיים לתוכניות אלו ולגורמים המקלים. לא ניתן בדוחות הכספיים הגילוי הדרוש לדעתו, יסייג המבקר את חוות דעתו.
17. הגיע המבקר למסקנה כי הספקות המשמעותיים בדבר המשך קיומו של העסק המבוקר כעסק חי נשארו בעינם, יוודא שניתן גילוי בדוחות הכספיים בדבר הגורמים העיקריים שהעלו ספקות משמעותיים לגבי סיכוייו של העסק המבוקר להמשיך בפעילותו העסקית בעתיד הנראה לעין.

הגילוי כולל:

- 17.1 תאור הגורמים העיקריים שגרמו להעלאת ספק משמעותי בדבר יכולתו של העסק המבוקר להמשיך בפעילותו העסקית בעתיד הנראה לעין.
- 17.2 ציון שקיימים ספקות משמעותיים אם העסק המבוקר יוכל להמשיך כעסק חי ובשל כך ייתכן שלא יוכל לממש את נכסיו או לסלק את התחייבויותיו במהלך העסקים הרגיל.
- 17.3 ציון שהדוחות הכספיים אינם כוללים התאמות בקשר לאפשרות המימוש של הנכסים ושל סילוק ההתחייבויות בערכים בהם הם מוצגים בדוחות הכספיים וכן שאינם כוללים התאמות בדבר סיווגם של הנכסים וההתחייבויות שיתכן ותהיינה דרושות אם לא יוכל העסק המבוקר להמשיך כעסק חי. מקום שקיימות תוכניות מגובשות של ההנהלה לטיפול בקשר לעניינים הנ"ל, מן הראוי שינתן בדוחות הכספיים גילוי גם על כך.
- אם לדעת המבקר הגילוי הניתן בדוחות הכספיים הוא נאות, יתן חוות דעת בלתי מסוייגת וינהג כאמור בסעיף 18 להלן. הגיע המבקר למסקנה שלא ניתן גילוי נאות בדוחות הכספיים, יסייג את חוות דעתו או יתן חוות דעת שלילית מחמת העדר גילוי כאמור.
18. הגיע המבקר למסקנה שקיימים ספקות משמעותיים בדבר המשך קיומו של הגוף המבוקר כעסק חי, אך נחה דעתו שניתן גילוי נאות בדוחות הכספיים, יוסיף פיסקה, בסוף דוח המבקר, בה הוא יפנה תשומת לב לביאורים בדוחות הכספיים המתארים את העניינים שפורטו בסעיף 17 לעיל⁽²⁾.
19. הוברר שהמבוקר לא יוכל להמשיך בפעולתו העסקית (כגון במקרה שבעלי המניות או בית משפט החליטו על הפסקת פעולתו של העסק או שהדוחות הכספיים מוצאים לאתר שהפסיק העסק את פעילותו) וניתן גילוי על כך בדוחות הכספיים, כאמור בסעיף 17 לעיל, ינהג המבקר כלהלן:

⁽²⁾ הפניית תשומת לב למצבי אי-וודאות בדוח המבקר, כאמור לעיל, מספקת את המידע הדרוש למשתמשים בדוחות הכספיים. עם זאת, אין באמור לעיל כדי למנוע מהמבקר את האפשרות להימנע ממתן חוות דעת במצבים בהם קיימות אי-וודאויות. נמנע המבקר ממתן חוות דעת במצבים של אי-וודאות, יציין בדוח המבקר שלו את הנימוקים להימנעותו.

19.1 נערכו הדוחות הכספיים בהתאם לכללי חשבונאות החלים על עסק בחיסול, יציין המבקר עובדה זו בחוות דעתו.

19.2 נערכו הדוחות הכספיים על בסיס הנחת העסק החי, יסייג מבקר החשבונות את חוות דעתו או יתן חוות דעת שלילית בהתאם לנסיבות.

20. הוברר שהעסק המבוקר לא יוכל להמשיך בפעילותו העסקית ולא ניתן גילוי על כך בדוחות הכספיים שנערכו על בסיס מוסכמת העסק החי, יסייג מבקר החשבונות את חוות דעתו או יתן חוות דעת שלילית מחמת העדר גילוי כאמור.

ה. השלכות על דוח סקירה של מבקר החשבונות על דוחות כספיים לתקופות ביניים

21. סעיפים 18-20 לעיל יחולו, בשינויים המתחייבים, גם על דוח סקירה של המבקר על דוחות כספיים לתקופות ביניים.

ו. תחילה

22. תחילת גילוי הדעת תהיה לאחר שלושה חודשים מיום פרסומו.

נספחים - אינם מהווים חלק מגילוי הדעת

נספח א' - דוגמה להפניית תשומת הלב לגבי ספקות ניכרים בדבר המשך קיומו של המבוקר כעסק חי (סעיף 18)

בסוף דין וחשבון המבקרים יבוא כדלקמן:

מבלי לסייג את חוות דעתנו הנ"ל, אנו מפנים את תשומת הלב לביאור ... בדוחות הכספיים. לחברה נגרמו הפסדים בסך ... ש"ח בשנה שנסתיימה ב-31 בדצמבר 19XX ולה גירעון בהון החוזר לאותו תאריך בסך ... ש"ח. גורמים אלה, יחד עם גורמים נוספים המפורטים בביאור הנ"ל, מעוררים ספקות משמעותיים בדבר המשך קיומה של החברה כ"עסק חי". תוכניות ההנהלה בקשר לעניינים אלה מפורטים בביאור ...

בדוחות הכספיים לא נכללו כל התאמות לגבי ערכי הנכסים וההתחייבויות וסיווגם שייתכן ותהיינה דרושות אם החברה לא תוכל להמשיך ולפעול כ"עסק חי".

**נספח ב' - זוגמה לדין וחשבון המבקרים על דוחות כספיים של עסק
בחיסול (סעיף 19.1)**

בדקנו את הדוח על נכסים נטו בחיסול של חברה ... ליום ... 19XX ואת הדוח על השינויים בנכסים נטו בחיסול שלה לשנה שנסתיימה באותו תאריך. בדיקתנו נערכה לפי תקני ביקורת מקובלים, לרבות תקנים שנקבעו בתקנות רואי חשבון (דרך פעולתו של רואה חשבון), התשל"ג-1973 ובהתאם לכך נקטנו אותם נוהלי ביקורת שחשבתנו לדרושים בהתאם לנסיבות.

כאמור בביאור ... לדוחות הנ"ל, הוחלט באסיפה כללית יוצאת מן הכלל של החברה שהתקיימה ביום ... 19XX על פירוק מרצון של החברה. כתוצאה מהחלטה זו שינתה החברה את מדיניותה החשבונאית והחלה לדווח על פי כללים חשבונאיים הנהוגים לגבי עסק בחיסול.

לדעתנו, הדוחות הנ"ל משקפים באופן נאות את ערך הנכסים נטו בחיסול של החברה הנ"ל ליום ... ואת השינויים בנכסים נטו בחיסול שלה לשנה שנסתיימה באותו תאריך, וזאת על-פי כללי חשבונאות מקובלים לגבי עסק בחיסול.

בהתאם לסעיף 211⁽³⁾ של פקודת החברות (נוסח חדש), התשמ"ג-1983 אנו מציינים שקבלנו את כל הידיעות והביאורים שנדרשו על ידינו וכי חוות דעתנו על הדוחות הנ"ל ניתנת לפי מיטב ידיעתנו והביאורים שקבלנו וכפי שנראה מתוך פנקסי החברה.

⁽³⁾ חוק החברות, התשנ"ט-1999, ביטל סעיף זה.